

KUR'ÂN-I KERİM'İN DİN ADAMLARINI DÜNYEVİLEŞMEYE KARŞI İKAZI

THE WARNING OF THE QUR'AN AGAINST THE SECULARIZATION OF THE CLERGY

Geliş Tarihi: 24.02.2021 Kabul Tarihi: 02.06.2021

@ BURHAN İŞLİYEN

DR

DİB

DIYANET İŞLERİ BAŞKAN YARDIMCISI

orcid.org/0000-0001-7653-2159

burhan.isliyen@diyanet.gov.tr

ÖZ

Allah Teâla, kullarının kendi irade ve istekleriyle dünyaya geliş gayelerine uygun olan dosdoğru yolu tutabilmeleri için hem peygamberler göndermiş hem de ilâhî buyruğunu peygamberler vasıtasıyla insanlara iletmiştir. Peygamberlerin vefatından sonra ilâhî emirlerin, dinî ibadet, ritüel ve uygulamaların ifasında yardımcı olan ve o din mensuplarının hukukî meselelerine bakıp hüküm veren din adamları sosyal hayatın tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İlim sahibi kimselerin dünyanın çeşitli nimetlerine aldanarak ayrıcalıklı bir kast veya zümre oluşturması ve bazı helalleri kendilerine haram kılarak dinde aşırı gitmeleri Allah tarafından reddedilmiştir. Yine onlar dünyevî kazanç için dinin sınırlarını aşmamaları, hakikati gizlememeleri ve kendi yorumlarını ilâhî buyruk gibi topluma sunmamaları noktasında uyarılmışlardır. Bu çalışmada Kur'an'da nadiren övülen fakat çoğunlukla dünyevileştikleri için yerilen din adamlarının hangi eylemlerinin övgüye veya yergiyeye sebebiyet verdiği hususunu araştırmaya odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an-ı Kerim, Din Adanı, Dünyevileşme, İrşad.

ABSTRACT

Allah (swt) has sent prophets to His servants to convey the divine commandment in order to keep them on the straight path. After prophets passed away, the clergy who helped in the execution of the divine orders, religious worship, rituals and practices and who ruled the legal issues of the members of that religion emerged as a natural consequence of social life. However, Allah has not wanted that a privileged caste or group have emerged from the clergy who deceived by the world's various blessings and to go the extreme in the religion by changing some halal to haram. Besides, the clergy has been warned at the point of not exceeding the boundaries drawn by religion for the sake of earthly gains and not to hide the truth and offer their own interpretation to the society instead of the divine commands. This study focuses on investigating which actions of the clergy, who are rarely praised but often condemned in the Qur'an because they are secular, cause praise or satire.

Keywords: Tafsir, Quran, Clergy, Secularization, Irshad.

THE WARNING OF THE QUR'AN AGAINST THE SECULARIZATION OF THE CLERGY

SUMMARY

Allah (swt) wanted His servants not to worship anyone other than Him and to embrace tawhid and sent prophets so that His servants could follow this path, which was suitable for the purpose of coming to the world with their own will. These prophets conveyed to people the divine command that Allah revealed to them as their most basic duty. No prophet expected any position, rank, salary or any worldly benefit while carrying out the activity of the prophethood. As a matter of fact, prophets who acted with these motives had to struggle with many difficulties caused by the groups that held various worldly opportunities and privileges among the tribes they were sent to. Despite all the problems they encountered, the prophets tried to convey the truth to people with unmatched determination. Moreover, the prophets not only conveyed the divine command but also explained the divine message in detail so that individuals could understand and apply it. In addition, by fully complying with the procedures and principles they conveyed, they have both set an example for the society at first hand and put forth the practical form of the divine message.

Prophets are the source and the first owners of the duty of conveying Allah's order to humanity based on the belief of tawhid. However, this task was not limited to the prophets only because of the spread of humanity to different parts of the world and the limited number of prophets. Prophets were the main actors of this struggle for unity, and religious leaders were regarded as their successors. When the historical process is examined, it is seen that the clergy who took part in the performance of religious worship, rituals, and practices and made judgments on legal issues emerged as a natural result of social life.

In the historical process, there have been clergymen who lost both the Hereafter and the world by being caught up in the temporary enthusiasm and interests of the world besides clergymen who fought in the way of Allah. Moreover, this situation will continue in the future due to human nature, which is prone to temporary earthly blessings as it was in the past. As a matter of fact, it is

stated in the Qur'an that the most important reason that deviates the clergy from the right path is secularization, different manifestations of secularization of the clergy are shown in many verses and various warnings are made. The primary addressees of these warnings are religious leaders as well as the society and the believers themselves. When the damages of the phenomenon of secularization are examined, unlike other believers, the secularization of clergymen, their use of their position in the eyes of the society apart from distorting and exploiting the religious field, and their belief that they will be forgiven no matter what they do, damages the bond of society and future generations to the religious field. At this point, the people who should avoid secularization must be the clergy because they are the groups that cause the damages of the phenomenon of secularization to spread from the individual to the social sphere and cause the greatest damage. For this reason, clergymen must fully believe in the basic principles of the religion they belong to, apply the provisions of the religion without hesitation, transfer them to people without distorting them, and be careful about worldly passions, interests, and desires. On the other hand, the fact that most of the verses in which the clergy in the Qur'an are negatively cited and condemned are related to the People of the Book does not exclude the Muslim clergy from these warnings. Therefore, this issue should not be regarded as a situation peculiar to only the People of the Book but should be an important warning to all clergymen, especially the Muslim clergy today.

Just as Allah refused clergy to create a privileged caste or group by being deceived by the various blessings of the world, He did not want them to go to extremes by accepting halal as haram. In this respect, in the Qur'an, clergymen are especially warned not to cross for worldly interests the boundaries drawn by the prophets, not to hide the truth, and not to present their interpretations to the society instead of divine orders. Therefore, it is important for both society and clergy to understand which acts of clergymen, who are rarely praised in the Qur'an but are often humiliated for being secular, cause praise or condemnation. In this study, the issue of secularization of the clergy in the Qur'an and the warnings against secularization will be examined.

GİRİŞ

Dünyevîleşme kavramı, dünya hayatı ile âhiret hayatı arasında olması gereken dengenin bozulmasını ifade etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in "dünya hayatını âhirete tercih etmek" şeklinde anlattığı husus bizim olumsuz anlamda kullandığımız dünyevîleşmeyle aynıdır.

Önceleri dehriyye olarak isimlendirilen durum günümüzde daha çok ateizm ve sekülerizm isimleri ile anılmaktadır. Her üç kavram da bizim anlatmaya çalıştığımız, dünya-âhiret dengesini dünyanın lehine bozmak şeklindeki anlamdan daha çok dini ve dinî ritüelleri tamamen reddetme anlamında kullanılmaktadır. Dünyevîleşme kavramıyla biz, kendisini dindar olarak tanımlayan ya da gösteren kişilerin hayatlarında dinî anlayıştan ziyade kişisel hırslar, benlik ve kibir duyguları ve dünya menfaatlerinin belirleyici olmasını kastediyoruz. Bu anlamda Hz. Peygamber'in: "*Dünya sevgisi hataların başıdır.*"¹ ifadeleri konuyu özetlemektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de iman edenlerin dünya-âhiret dengesini dünya lehine bozduklarına dair çok sayıda olay anlatılmaktadır. Geçmiş kavimlerden konuyla ilgili anlatılanlar dışında Peygamberimiz'in (s.a.s.) yaşadığı dönemden de misaller verilmiştir. Bunlardan birisi Uhud'da galibiyetle başlayan savaşın mağlubiyetle sonuçlanma sebebinin dünyevîleşme olarak gösterildiği Âl-i İmrân Sûresinin 152. âyetidir: "*Andolsun ki Allah size verdiği sözü yerine getirdi. Hatırlayın ki O'nun izniyle kâfirleri kılıçtan geçiriyordunuz, ama Allah size istediğinizi (zaferi/ganimeti) gösterdikten sonra gevşediniz, emre itaat hususunda birbirinizle tartıştınız ve emre aykırı hareket ettiniz; içinizden kimi dünyayı istiyordu, kiminiz de âhireti istiyordunuz derken Allah denemek için sizi onlardan alıyordu ve sizi başısladı. Allah müminlere karşı lütfkârdır.*"

¹ Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/888), es-Sünen, (1951), "Edeb", 125.

Esasında insanda dünya sevgisi fitrîdir. Değişik adlandırmalar olsa da bizim *din adamı* olarak ifade ettiğimiz kesimin de bu sevgiden uzak kalması düşünülemez. Yüce Yaratıcı imtihanın tam da burada olduğunu söylemektedir: *“Nefsani arzulara (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, soylu atlara, sağlamal hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici kılınmıştır. İşte bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır. De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takva sahipleri için Rableri katında içlerinden ırmaklar akan, ebediyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını görmektedir.”*²

Dünyanın geçici lezzetlerine kapılmaması istenen insana rehberlik yapacak olan din adamıdır. Din adamı, hem kendisi dünya-âhiret dengesini hayatında kuracak hem de insanlara bunu telkin edecektir. Aksi halde Allah Teâlâ'nın, *“Sizler Kitabı okuduğunuz halde insanlara iyiliği emredip kendinizi unutup musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?”*³ şeklinde uyardığı İsrailoğulları'nın din adamlarının düştüğü hataya düşülmüş olur.

Hz. Peygamber, *“Dünyada gurbetteymiş veya bir yolcu gibi ol”*⁴ buyurmuş, kendisini yoluna devam ederken bir ağacın altında bir müddet dinlenen yolcuya benzetmiştir.⁵ Konuyla ilgili yaptığı uyarılardan birinde şöyle buyurmuştur: *“Sizin için korkup endişelendiğim husus fakirlik değildir. Sizin için asıl dünyanın nimetlerinin sizden öncekilere bollaştığı gibi size de bollaşmasından endişe ediyorum. Onlar, o nimetlere ulaşmak için bir yarış içine girdikleri gibi sizin de dünyalık yarışına girmenizden korkuyorum. Bu yarışın onları helak ettiği gibi sizi de helak etmesinden endişe ediyorum.”*⁶

Çeşitli sosyal gruplar içerisinde dünya-âhiret dengesini sağlayamayıp dünyevîleşmesi en tehlikeli olan grup din adamlarıdır. Zira din adamının öncülük ve rehberlik misyonu göz önünde tutulursa toplumdaki hızlı bozulmanın bu sınıfın bozulmasıyla başlayacağı kolayca söylenebilir.

1. Din Adamının Dünyevîleşmesi

Kalıcı ve ebedî âhiret yurdu yerine geçici olduğu bilinmesine rağmen dünyaya ve onun çeşitli nimetlerine meyletme anlamına gelen dünyevîleşme

² Âl-i İmrân 14-15.

³ el-Bakara 44.

⁴ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî, *es-Sünen* (Mısır: Mektebetü Mustafâ el-Bâb el-Halebî, trs), “Zühd”, 25.

⁵ Tirmizî, *es-Sünen*, “Zühd”, 44.

⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-sahîh*, thk. Muhammed Zühreir b. Nasr (Dâru Tavki'n-Necât, 1422), “Zekât”, 53; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), “Zekât”, 121-122.

tüm insanlar için geçerli olan bir olgu ve tehlike olarak insanlığın karşısında durmaktadır. Öyle ki dünyevîleşme, insanın hayat yolculuğunda geçmesi gereken aşamalardan ve vermesi gereken sınavlardan belki de bütün ömrü boyunca süreklilik arz eden birkaç çetin mücadeleden birisidir. Diğer insanlarla birlikte din adamları da bu dünyevîleşme olgusundan beri ve salim değildir. Hatta kalıcı âhiret yurduna ve bu yoldaki aşamalara dair dinî bilgi sahibi olmaları da pek çoğunun dünyevîleşme olgusundan kaçınabilmesini sağlayamamış ve dünyaya olan aşırı ilgilerinin önüne geçememiştir. Ayrıca geçmişte ve günümüzde rastlanan bu olgunun gelecekte de hemen tüm din adamlarının karşı karşıya kalabileceği bir tehlike olacağı anlaşılmaktadır.

Üstelik din adamlarının toplumda ayrıcalıklı ve etkin bir konumda bulunmaları, hem bu konumu kaybetmemek için dünyevî olana meyletme noktasında daha çok risk oluşturmakta hem de dünyevîleşmelerinin kendilerinin yanı sıra topluma verdikleri zarar açısından daha fazla tehlike arz eden bir durum haline gelmesine neden olmaktadır. Çünkü din adamlarının dünya menfaatleri uğruna dinî olanı tahrif etmesi toplumu adeta bir tür çürümeye götürebilmekte, kişilerin dinî alanla bağlarının zayıflayıp kopmasına sebebiyet verebilmektedir.

Nitekim toplumun büyük çoğunluğu din adamlarına kendi bilgi seviyeleri doğrultusunda bağlanmakta ve güvenmektedirler. Din adamlarının toplumun düşünce ve davranışları üzerindeki etkisinin yüksek olduğu hususunda Bakara Sûresi 113. âyet bize fikir vermektedir.⁷ Âyette Yahudi ve Hıristiyanların birbirlerini “hiçbir gerçeğe dayanmamakla” suçladıkları ve “Bilmeyenler de onların dediklerine benzer şeyler söylediler” ifadesiyle de dinî sahada yeteri kadar bilgi sahibi olmayan kişilerin din adamlarının peşinden gittiklerine dikkat çekilmiştir.⁸

Dünyevîleşme hususunda din adamlarının diğer sıradan inananlardan iki temel farkı dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, din adamlarının toplumda sahip oldukları saygın konuma dayanarak dünyevî menfaatlere karşı duydukları arzu ve tamahlarının sonucunda dini istismar ederek dünyevî olana meyletmeleridir. Diğer inananlar dünyevî alanda yanlışlara yönelerek dünyevîleşirken, din adamları dinî alanı istismar ederek dünyevîleşmektedir. Bunun örneklerini kendi menfaatleri doğrultusunda âyetleri tahrif etmekten din adına yanlış hüküm vermeye kadar götürebiliriz. Neticede bu durum diğer sıradan kişilerin dünyevîleşmesinden daha ağır sonuçlar doğurmaktadır. İkinci fark ise din adamlarının konumlarının verdiği gücü kullanarak geliştirdikleri savunma mekanizmasıdır. Onlar diğer inananların aksine ayrı bir inanç geliştirmiş ve bu hususta kendilerinin zaten bağışlanacaklarına yönelik iddiada bulunmuşlardır. Bu savunma

⁷ el-Bakara 2/175.

⁸ Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, thk. Yâsir b. İbrahim - Guneym b. Abbas (Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1997), 1/127.

mekanizması içsel veya dışsal eleştirilerin önünü kesmek ve yaptıkları haksız ve dinî dayanaktan yoksun eylemlerini meşrulaştırmaktan başka bir şeye hizmet etmemektedir. Nitekim yüce Allah A'râf Sûresi 169. âyette bu gerekçeye sarılan Yahudi din adamlarını şu ifadelerle eleştirmektedir:

*“Onların ardından kitaba vâris olan ve ‘nasıl olsa bağışlanacağız’ diyerek şu dünyanın geçici menfaatine sarılan bir nesil geldi. (Ne zaman) önlerine bu gibi menfaatler çıksa hemen sarılırlar. Bunlardan, Allah hakkında gerçek olandan başka bir şey söylemeyeceklerine dair kitabın öngördüğü bir söz alınmamış mıydı? Üstelik onlar kitaptakini de okuyup öğrenmişlerdi. Doğrusu âhiret yurdu sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınız ermiyor mu?”*⁹

Genel olarak âyette söz vermelerine rağmen dünyevî menfaatler uğruna günah işleyip kitaba vâris olmalarına dayanarak bağışlanacağı zannına kapılanlar eleştirilmiş ve ebedî olan âhiret yurdunun takva sahipleri için daha hayırlı olduğu zikredilerek akla vurgu yapılmıştır. Âyette zikredilen nesli oluşturan kişilerin Hıristiyan din adamları olduğunu ileri sürenler olsa da genel kabule göre söz konusu nesli oluşturanlar Yahudi din adamlarıdır.¹⁰ Yahudi din adamlarının âyette “nasıl olsa bağışlanacağız” dedikleri eylemin ise mahkemelerde rüşvet almaları olduğu belirtilmiştir. O dönemlerde Yahudiler arasında rüşvet almanın hayli yaygın bir uygulama olarak yer aldığı hatta rüşvet almak istemeyenlerin suçlamalara maruz bırakıldıklarını Taberî nakletmektedir.¹¹ Kurtubî rüşvet kabul etmek gibi çeşitli haramları yapıp daha sonra da “nasıl olsa Allah affeder” diye kuruntuya kapılmanın Yahudilere özel bir durum olmadığını, Müslümanların da bu biçimde günahlar işlediklerini ifade etmektedir.¹²

Her ne kadar bu âyette eleştirilenlerin ve haksız yere dünyevî menfaatlere yönelmelerine rağmen bağışlanacaklarını iddia edenlerin Yahudi din adamları olduğu ifade edilse de buradaki uyarı tüm ümmetlerin din adamlarına şamil bir ikaz sayılabilir. Nitekim Kurtubî, ilâhî emirlere mütenasip davranmanın yalnızca Yahudilerle sınırlı bir görev olmadığını, bu ve benzeri âyetlerin Müslümanları da hüküm açısından bağladığını, çünkü bu hususlarda ümmetler arasında herhangi bir farklılık bulunmadığını belirtmektedir.¹³ Âyette eleştirilen bu yaklaşım, din adamlarının dünyevîleşmeleri hususunda ortaya koydukları bir savunma mekanizması

⁹ el-A'râf 7/169.

¹⁰ Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Camîu'l-beyân*, ed. Mahmud Muhammed Şakir - Ahmed Muhamed Şakir (Kahire, 1955), 9/105-107; Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2009), 2/101.

¹¹ Taberî, *Camîu'l-beyân*, 9/105-107.

¹² Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ebu İshak İbrahim (Kahire: 1386), 7/311.

¹³ Kurtubî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 7/312.

olmasının yanında meşruiyeti kendilerinden menkul ayrıcalıklı ve çeşitli imkânlarla sahip bir din adamı sınıfı oluşturmalarının da bir sonucudur. Nitekim günümüzde de Yahudi ve Hıristiyan din adamı zümrelerinin yanı sıra İslâm dünyasında da din adamı görünümlü bazı kimseler halktan ayrı imtiyazlı ve üst düzey bir noktada kendilerini konumlandırmaktadırlar. Bu durum da gösteriyor ki bir dinin temel inançları ve umdelerinin tahrif edilmesi her türlü sapkınlığa ve yanlışla yol açabilmekte, o dini koruyup temel esaslarını inananlarına aktarma vazifesini üstlenen din adamları mensup oldukları dine mugayir şekilde dünyevî amaçlar uğruna sınıfsal bir kast, bir nevi özel dünyevî imkânlarla sahip din adamı sınıfı oluşturabilmektedirler.¹⁴

1.1. Kur’ân-ı Kerîm’de Din Adamları

Günümüzde yaygın kullanılan kavramlardan biri olarak karşımıza çıkan “din adamı” tabiri “mesleği dinle ilgili olan kişi”,¹⁵ “din görevlisi, din âlimi”¹⁶ anlamlarını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Günümüz Türkçesinde *din adamı*, ister resmî bir görevle isterse sivil olarak dinî törenleri idare eden, dinî bilgilere sahip kimseler için kullanılmaktadır. Bu bağlamda Yahudilik ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi İslâm’daki dinî rehberlerle ilgili olarak da kullanılmaktadır. Ancak *dinî rehber* ifadesinin, Müslüman aydın ve akademisyenler tarafından İslâm’la ilişkin olarak pek kullanılmadığı dikkat çekmektedir. Bu, muhtemelen Hıristiyan geleneğine ait dinî rehberliği çağrıştırmamasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan *din adamı* tabirinin, halk dilinde daha fazla kullanıldığını söylemek mümkündür.¹⁷ Bu çerçevede genel olarak bu kavramla kastedilenler, din hizmeti sunan müftü, imam, müezzin, kayyım, vaiz vb. kimselerdir. Bunlar, devlet görevlisi ya da sivil bir şekilde dinî kurumlarda, cami ve mescitlerde, halkın dinî ve ahlakî konularda aydınlatılması ve cemaatle gerçekleştirilen ibadetlerin yapılmasında rehberlik eden görevlilerdir. Bu manada dilimizde yer alan diğer bir ifade de “din görevlisi” olup daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığının yayın ve yazışmalarında bu ifadenin tercih edildiği görülmektedir.¹⁸ Tüm bu açıklamaların yanı sıra Kur’ân-ı Kerîm’de bu manada geçen ifadeler için kullanılan ortak terim

¹⁴ Detaylı bilgi için bk. Mustafa Öz, “Niyâbet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/164-165; Mustafa Öz, “Humus”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 28/369-370.

¹⁵ *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988), 1/378.

¹⁶ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2010), 287.

¹⁷ İbrahim H. Karşlı, *Kutsal Kitaplara Göre: Din Adamı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013), 27.

¹⁸ Karşlı, *Kutsal Kitaplara Göre Din Adamı*, 27.

din adamı ifadesidir. Bu bağlamda Kur'ân'da din adamı kavramı ile ilişkili ifadelere göz atmak konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda “rabbâniyyûn, ahbâr, ruhbân, kıssîs, havârî, ehl-i zikr, râ-sihûne fi'l-ilm ve ûtu'l-ilm” şeklinde birçok ifadenin Kur'ân tarafından *din adamı* anlamında kullanıldığı dikkat çekmektedir.

1.1.1. Rabbâniyyûn

“Rabbâniyyûn” kelimesi “rabbânî”nin çoğulu olup Arapça'da birkaç anlamı vardır:

- a) “Rabb”ini bilen ve O'na ibadet etmeye çalışanlar,
- b) İlim “erbab”ı, yani insanları aydınlatıp onları güzelliklere teşvik edenler,
- c) “Mürebberler”, yani insanları bilgilendirip, topluma rehberlik eden kişiler. Ancak yaygın kabule göre Rabbâniyyûn kelimesi İbrânîce kökenli olup dinî ilimlerle, özellikle Tevrat'la meşgul olan ve halka doğru inanç öğreten Yahudi din âlimleri için kullanılmaktadır. Nitekim İbn Abbas ve Katâde bu kişilerin Yahudi fakîh ve âlimler olduklarını söylemektedir.¹⁹ Söz konusu ifade Kur'ân-ı Kerîm'de üç yerde zikredilmektedir.²⁰

Âl-i İmrân Sûresi 146. âyette ise aynı manada “ribbiyyûn” ifadesi geçmektedir. “Rabbe mensup” anlamına gelen “ribbî” kelimesinin çoğulu olan ve “Allah erleri” diye çevrilen “ribbiyyûn” kelimesi “Allah'a kulluk edenler, O'nun dinine uyanlar” demektir. Bu anlamda “rabbânî” kelimesiyle aynı anlamda olup “peygamberlere uyanlar, peygamberlerin talebeleri” manasında kullanılmıştır. Bunun yanında “öncekiler” diye açıklandığı gibi, “ribbe” kelimesine nisbet edilerek “cemaat” manasında da yorumlanmıştır. Her iki kelimeyi de detaylıca tahlil eden Elmalılı, “ribbiyyûn”u cemaat anlamına gelen “ribb”e nisbet ederek “eğitim görmüş cemaat”, rabbâniyyûnu ise “eğitici, terbiye eden anlamlarına” gelen “rab” ismine nisbet ederek “bunları eğitip öğretecek yüksek seviyeye ulaşmış kimseler” olarak tefsir etmenin daha uygun olacağı düşüncesindedir.²¹ Ayrıca Âl-i İmrân Sûresi 79 ve 146. âyetteki ifadelerin çevirilerine bakıldığında Yahudi din adamı manasından daha çok “Allah erleri, Allah'ın halis kulları” manalarını taşıdıkları görülmektedir.²²

¹⁹ Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azim*, thk. Seyid Muhammed Seyid (Kahire: 2005), 3/71.

²⁰ Âl-i İmrân 3/79; el-Mâide 5/44, 63; *Kur'ân Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012), 1/613-617.

²¹ *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 1/685-686; Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini-Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 2/1197.

²² Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin, *Kur'ân-ı Kerim Meâli* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 66, 74.

1.1.2. *Ahbâr*

Ahbâr kelimesinin dilimizde sözler, söylentiler veya erkek kardeş, arkadaş, meslektaş gibi çeşitli anlamları bulunmaktadır.²³ Arapça köken olarak bakıldığında güzel, hoş görülen, beğenilen anlamlarında “hibr” veya âlim adam anlamında “habr” kelimesinin çoğuludur.²⁴ Bu anlamlarının yanında ahbâr ifadesi güzel konuşan Yahudi din adamları anlamında veya Arapça’da “yazılı veya şifâhî güzel eserler veren, güzel üslûp sahibi bilginler” anlamında da kullanılmaktadır. Bu kelime Kur’ân-ı Kerîm’de ise iki defa rabbâniyyûn kelimesiyle,²⁵ iki defa da ruhbân kelimesiyle²⁶ birlikte olmak üzere dört yerde zikredilmekte ve Musevî âlimleri ve fakîhlerini ifade etmektedir.²⁷

1.1.3. *Ruhbân*

Ruhbân kelimesinin Arapça kökeni incelendiğinde endişe ve sakınma ile birlikte korku manasının olduğu görülecektir.²⁸ İstilahî açıdan *ruhbân* kelimesi, korkan kişi manasına gelen *râhib* kelimesinin çoğulu olup Allah’tan korkarak ibadet edenler anlamına gelmektedir.²⁹ Ruhbân kelimesi Hıristiyan din adamlarına; Tanrı korkusunu içselleştirmiş ve dışlarına yansıtmış, kendilerini O’na kulluk etmeye adanmış, hasretmiş kişiler manasında verilmiştir.³⁰ Ruhbân kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de Hıristiyan din adamları anlamında üç yerde geçmektedir.³¹ Hadid Süresi 27. âyette ise “ruhbanlık” şeklinde zikredilmektedir.³²

1.1.4. *Kıssîs*

Kas ve *kıssîs* kelimeleri Arapça’da “bir şeyi gece vaktinde aramak, araştırmak ve incelemek” demektir. Kavram olarak Hıristiyanların önde gelen ibadete düşkün ve ilim sahibi olan din adamlarıdır.³³ Özetle *kıssîs*

²³ Ayverdi, 22.

²⁴ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, thk. Safvan Adnan Davûdî (Şam: Dâru’l-Kalem, 2009), 215.

²⁵ el-Mâide 5/44, 63.

²⁶ et-Tevbe 9/31, 34.

²⁷ *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 2/278-279; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab* (Beyrut: Dâru Sadır, trs), 1/460, 4/160.

²⁸ İsfahânî, *Müfredât*, 366.

²⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 1/437-438.

³⁰ Muhammed b. Tâhîr İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’l-tenvîr* (Tunus: Dâru’t-Tunusiyye, 1984), 10/170; Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb* (Beyrut: Dâru’l-Kütübil-İlmiyye, 1990), 16/37.

³¹ el-Mâide 5/82; et-Tevbe 9/31, 34.

³² *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 2/759-763, 5/254-255.

³³ İsfahânî, *Müfredât*, 670.

kelimesi de tıpkı *ruhbân* kelimesinde olduğu gibi Hıristiyan din adamları, bilginler anlamına gelmektedir. Kur'ân'da bu anlamda *ruhbân* sözcüğü ile birlikte Mâide Sûresi 82. âyette geçmektedir. Bu âyette söz konusu kıssîslerden övgüyle bahsedilmektedir.³⁴

1.1.5. *Havârî*

Arapça'da *havârî* “beyaz, beyazlık, seçilmiş, kusursuz, hâlis, kendisini bir davaya adanmış, candan dost ve yardımcı” gibi anlamlara gelir. Bu kelimenin Habeşçe'den ve Nebatî dilinden geçtiği iddia edilmiştir. Terim olarak genelde Allah'ın peygamberlerine iman edip onlara yardımcı olan herkes için kullanılan *havârî* özellikle Hz. İsa tarafından belirlenmiş, tebliğ ve irşat görevinde ona yardımcı olan on iki kişilik grubu ifade eder. Batı dillerinde *havârî* karşılığında kullanılan “apostle” ve “apôtre” kelimeleri Grekçe'de “dışarıya gönderilen, bir görevi ifa etmek üzere yollanan kişi” anlamındaki “apostolos”tan gelmektedir. *Havârî* ifadesi Kur'ân-ı Kerîm'de üç yerde³⁵ zikredilmektedir.³⁶

1.1.6. *Ehl-i Zikir*

Zikir/zikir kelimesi unutulmuş bilginin akla getirilmesi, bir şeyin kalbe gelmesi ya da söylenen söz anlamlarını taşımaktadır. Bu anlamda *zikir*, kalb ile zikir ve dil ile zikir olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.³⁷ Bu temel anlamlarının dışında *zikir* kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok farklı manada geçmektedir.³⁸ *Zikir* kelimesinden türeyen *ehl-i zikir* ifadesi Kur'ân-ı Kerîm'de iki âyette aynı anlamda zikredilmektedir.³⁹ Bu âyetlerdeki “ehlü'z-zikir” tamlamasını müfessirler, Tevrat veya İncil'i okuyup bilgi sahibi olan Ehl-i kitap âlimleri manasında açıklamışlardır.⁴⁰

1.1.7. *Râsîhûne fi'l-'İlm*

Râsîhûne fi'l-'ilm terkihi şüpheye yer olmayacak şekilde derinlemesine ilim sahibi olanlar demektir. Râgıb el-İsfahânî bu âlimlerin vasıfları hususunda Hucurât Sûresi 15. âyetteki “...Allah'a ve Resûlü'ne iman eden,

³⁴ el-Mâide 5/82.

³⁵ Âl-i İmrân 3/52; es-Saf 61/14; el-Mâide 5/111.

³⁶ *Kur'an Yolu Tefsiri*, 1/579-583; Osman Cilacı, “Havârî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/513-516; İsfahânî, *Müfredât*, 315-316.

³⁷ İsfahânî, *Müfredât*, 328-330.

³⁸ Detaylı bilgi için bk. İsmail Karagöz, *Kur'an'da Zikir Kavramı ve Allah'ı Zikir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2002), 14-21.

³⁹ en-Nahl 16/43; el-Enbiyâ 21/7.

⁴⁰ İsfahânî, *Müfredât*, 328; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4/580; *Kur'an Yolu Tefsiri*, 3/400-401, 666-667.

sonra şüpheye düşmeyen kimseler..” ve Nisâ Sûresi 162. âyetteki “... Sana (Hz. Peygamber’e) indirilene ve senden önce indirilmiş olana iman ederler..” ifadelerini misal vermektedir.⁴¹ Derinlemesine bilgi ve basiret sahibi âlimler anlamındaki bu ifade Kur’ân-ı Kerîm’de Âl-i İmrân Sûresi 7. âyette ve Nisâ Sûresi 162. âyette geçmektedir.⁴²

1.1.8. *Ûtu’l-‘İlm*

Ûtu’l-‘ilm yani kendilerine ilim verilenler ifadesi Kur’ân-ı Kerîm’de sekiz yerde tek başına zikredilmektedir.⁴³ Söz konusu ifade Rûm Sûresi 56. âyette ise kendilerine ilim ve iman verilenler şeklinde geçmektedir. Âyetlerin siyak-sibak ve sebep-i nüzulü açısından *ûtu’l-‘ilm* tabiri için farklı açıklamalar getirilmiştir. Nitekim “Allah kelâmı ile beşer sözünü ayırt edebilme melekesine sahip olanlar”⁴⁴ diyenler olduğu gibi “Ehl-i kitaptan İslâmiyet’i kabul edenler, ashâbın tamamı veya Hz. Peygamber’in ümmeti”⁴⁵ şeklinde açıklayanlar da bulunmaktadır. En genel anlamıyla kendilerine bilgi verilmiş olan kimseler manasını da içeren *ûtu’l-‘ilm* ifadesinin peygamberler ile ümmetlerini imana davet edip öğüt veren âlimler olduğu ifade edilmiştir.⁴⁶

1.2. Kur’ân-ı Kerîm’de Din Adamının Dünyevîleşme Tezahürleri

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de pek çok yerde din adamlarını dünyevî menfaatler uğruna yaptıkları çeşitli davranışları nedeniyle eleştirmekte, kınamakta ve ikaz etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de hem toplumun hem de din adamlarının ikaz edilmesine neden olan eylem, tutum ve davranışlar incelendiğinde hemen hemen hepsinin dünyevî amaç ve menfaatler uğruna yapılan yanlış davranışlardan kaynaklandığı görülmektedir. Aslında çeşitli imkân veya menfaatlerin elde edilmesi veya kaybedilmemesine yönelik olan bu dünyevîleşme tezahürleri çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadırlar. Aynı zamanda din adamlarının dünyevî amaçlarla giriştikleri bu yanlış tutum ve davranışlarla ilgili toplumlara da yüce Allah uyarılarda bulunmakta ve bu gibi durumlar karşısında hak ve hakikat olana yönelmeleri gerektiğini hatırlatmaktadır. Bu minvalde Kur’ân-ı Kerîm’de din adamlarının dünyevîleşme tezahürlerinin neler olduğunu incelemek faydalı olacaktır.

⁴¹ İsfahânî, *Müfredât*, 352.

⁴² *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 1/490-504.

⁴³ en-Nahl 16/27; el-İsrâ 17/107; el-Hac 22/54; el-Kasas 28/80; el-Ankebût 29/49; Sebe’ 34/6; Muhammed 47/16; el-Mücadele 58/11.

⁴⁴ Kurtubî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 13/367.

⁴⁵ Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib İbn Atıyye, *el-Muharrerü’l-vecîz fî tefsiri’l-kitâbi’l-‘azîz*. ed. Abdusselam Abdüşşafî Muhammed (Beyrut: 1413), 4/406; Taberî, *Camîu’l-beyân*, 12/62.

⁴⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, 571.

1.2.1. Allah'ın İndirdiğini Gizlemek

Din adamlarının dünyevîleşme tezahürlerinden belki de en eski olanlarından birisi Yüce Allah'ın kitaptaki bazı buyruklarını dünyevî amaçlar uğruna gizlemektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de bu şekilde eylemde bulunan din adamlarının varlığına işaret edilmiş ve onlar şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Yüce Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla kullarına ilettiği vahyi dünyevî hırslar uğruna gizlemeye çalışanların çetin bir azapla karşılaşacağı ve lanet edilenlerden olacakları ifade edilmiştir.⁴⁷

Kur'ân-ı Kerim'de “Allah'ın indirdiği kitabın bir bölümünü gizleyenler”⁴⁸ şeklinde nitelenen Yahudi din adamları dünyevî menfaatlerinin azalarak tükeneceği endişesiyle kutsal kitaplarında yer alan Hz. Muhammed hakkındaki bilgileri kendi insanlarından gizlemişler ve onunla ilgili hakikati içeren dinî metinleri gerçek manasından ve bağlamından kopararak yorumlamışlardır. Her ne kadar burada söz konusu eylemde bulunanlar Yahudi din adamları olsa da hitabın bağlayıcılığı açısından vahiy mahsulü dinî metinleri kendi menfaatleri doğrultusunda yorumlayarak ya da doğrudan gizleyerek hakikatleri insanlardan saklayan her kişi veya topluluk bu eleştirinin muhatabıdır.⁴⁹

Allah, kullarının doğru yolu tutabilmesi, dünya ve âhiret saadetine erişebilmesi ve yaratılma sebeplerini unutmaması için peygamberleri aracılığıyla buyruklarını apaçık bir şekilde onlara ulaştırmıştır. İnsanoğlu tüm bu amaçları sağlayabilmek için kendisine gelen ilahî mesajın gerektirdiği inanç ve amelleri yerine getirmekle sorumludur. Tam da bu noktada inananlara dinî alanda rehberlik gibi bir vazifeye sahip olan din adamlarının Allah'ın vahyini çeşitli geçici çıkarlar karşılığında gizlemesi çok büyük bir günah ve ağır mesuliyet gerektiren bir tutumdur. Nitekim bu yönde bir davranışta bulunanların doğru yol ve bağışlanmayı, sapkınlığa ve azaba tercih ederek satın alan kişiler olduğu ve bu tutumlarıyla aslında cehennem ateşini hafife aldıkları ifade edilmiştir.⁵⁰

1.2.2. Âyetleri Az Bir Bedele Satmak

İnsanoğlu bazen akıl ve mantık doğrultusunda hareket etmek yerine ihtiraslarının ve açgözlülüğünün esiri olup hem dünya hem de âhiret saadetinden mahrum kalmaktadır. Bu gibi durumlarda nefesine boyun eğen insan çeşitli sapkın eylemlerle ve verdiği pek çok uğraş sonucu elde ettiği dünyalığın ebediyen kendisinin olacağı zannına kapılmaktadır. Hâlbuki ne dünyada türlü dalaverelerle elde ettiği getiriler ne de âhiret yurdundaki

⁴⁷ el-Bakara 2/174, 159.

⁴⁸ el-Bakara 2/174.

⁴⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 5/28.

⁵⁰ el-Bakara 2/175.

akıbeti kişinin inisiyatifine bırakılmamıştır. Din adamları için de geçerli olan bu hususta Yüce Allah kendi âyetlerini inkâr edip haksız bir şekilde kazanç sağlayan ve din adamı kisvesi altında insanları dünyalık uğruna yanlışa sevk edenleri “âyetlerimi az bir karşılığa satmayın” hitabıyla uyarmıştır.⁵¹ Bu hitabın öncelikli muhatabı olan Yahudi din adamları mahkemelerde hüküm verirken rüşvet almışlar,⁵² özellikle toplumun önde gelen zenginlerinin türlü cezalarla karşılaşmaması için Allah’ın âyetlerini tahrif etmişler, hâkim oldukları toplum düzeninde insanlara sundukları çeşitli dinî nitelikli hizmetler karşılığında dünyevî kazanç elde etmişlerdir.⁵³ Genel anlamda dünyevî kazançlar için yanlış tutum benimseyen din adamlarının özellikleri, ilâhî hakikatleri bildikleri halde gizlemeleri, toplumda yaygın olan kötü davranışlara itiraz etmemeleri, halkın cehaletinden yararlanarak bu durumu kendi kötü emelleri için fırsata dönüştürmeleri şeklinde sıralanabilir.⁵⁴

Din adamlarının Allah’ın âyetlerini az bir bedele satma eylemleri sadece bu kadarla sınırlı kalmamıştır. Nitekim bazı dinî konularda kendi yazdıkları kitapları, “*bu Allah’ın katındandır*” diyerek vahiy mahsultü olduğu intibayı uyandırmak suretiyle bilgi sahibi olmayan kişilere çok az bir bedel karşılığında satan din adamlarının varlığından Kur’ân-ı Kerîm bizi haberdar etmektedir.⁵⁵ Bu gibi din adamlarının çeşitli dinî konularda kitaplar yazarak halkı din konusunda bilgilendirme amacı gütmedikleri, aksine kendi kişisel görüşlerini Allah’a aitmiş gibi anlatıp kutsal kabul etmeye ve bu yorumların dinî doğrular olduğu zannını yaymaya gayret sarf ettikleri anlaşılmaktadır. Bu kişiler Allah kelamı yerine kendi nefsanî düşünce ve yorumlarını barındıran metinleri, topluma Allah’ın dininin buyrukları şeklinde sunmuşlardır. Ayrıca bu tutum ve davranışlarıyla dini kendilerine menfaat sağlayan bir istismar ve getiri aracı haline çevirdikleri için şedîd bir üslupla zemmedilmişlerdir.⁵⁶

Her ne kadar bazı dünyevî kazançlar uğruna yani az bir bedele karşılık Allah’ın âyetlerini satanlar olarak ilk aşamada Yahudi din âlimleri kastedilse de mensup olduğu din fark etmeksizin tüm din adamları bu uyarıdan beri değildir. Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’deki bu gibi hitaplar hakikati dünya menfaatlerine değişen din adamlarının tamamına yöneliktir.⁵⁷

⁵¹ el-Bakara 2/41, 174; el-Mâide 5/44.

⁵² Taberî, *Camîu’l-beyân*, 9/105-107.

⁵³ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’ân* (Beyrut: Dârü’ş-Şuruk, 2003), 1/67.

⁵⁴ Ebû’l-A’lâ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 1/138.

⁵⁵ el-Bakara 2/79.

⁵⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 1/89; *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 1/148.

⁵⁷ Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, 1/150.

1.2.3. Âyetleri Tahrif Etmek

Allah, bütün peygamberleri apaçık bir şekilde tebliğ ile vazifeli kılmış ve bu husus Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyette ifade edilmiştir.⁵⁸ Bu bilinçle Peygamberler gönderildikleri toplumlara hakikati duyurmuşlar, onları bir ve her şeyin yaratıcısı olan Allah'a davet etmişlerdir.⁵⁹ Bu tebliğlerin yanı sıra bazı Peygamberlere suhûf adı verilen az miktarda vahiy verilmiştir. Nitekim Hz. İbrahim ve Hz. Musa'ya suhûf verildiği Kur'ân'da zikredilmektedir.⁶⁰ Ebû Zer'den rivayet edilen bir hadiste ise tarih boyunca verilen sahifelerin sayısının 100 olduğu ve Hz. Âdem'e 10; Hz. Şît'e 50; Hz. İdrîs'e 30; ve Hz. İbrâhîm'e de 10 sahife indirildiği ifade edilmiştir.⁶¹ Bazı peygamberlere ise kitap verilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de, ilâhî kitapların nesil anlamında Hz. Nûh ve Hz. İbrâhîm'in soylarına verildiği bildirilmektedir.⁶² Yine Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Muhammed'den önceki peygamberlerden Hz. Musâ'ya,⁶³ Hz. İsrâ'ya⁶⁴ ve Hz. Dâvûd'a⁶⁵ kitap verilmiştir.

Kur'ân'ın nüzulünden önce tevhid mücadelesi veren bu peygamberlerden sonra zamanla din adamları tarafından ilâhî kitaplar ve peygamberlerin buyrukları tahrif edilmiştir. Bu din adamları Allah'ın vahyi yerine geçici dünyalıklar için arzu ve heveslerine uyarak hem dini hem de bu kitapları muharref duruma getirmişlerdir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerîm'de dinlerini tahrif eden din adamları ağır bir şekilde eleştirilmişlerdir.⁶⁶ Din adamlarının kutsal metinleri tahrif etmesi, Yahudilik ve Hıristiyanlığın insan etkisi altına girerek zamanla bozulmasına ve yozlaşmasına neden olmuş, din adamlarının yorumlarına göre dinin temel akidesinde değişme ve sapmalara yol açmıştır. Bu dinin temel kaidelerindeki sapmalar nedeniyle Allah kullarına peygamberler göndererek vahyini yinelemiş ve son olarak hâtemü'l-enbiya olan Hz. Muhammed kıyamete kadar geçerli bir kitapla tüm insanlığa gönderilmiştir.⁶⁷

Hz. Peygamber Allah'ın emir ve yasaklarını kullarına ulaştırırken, Kur'ân-ı Kerîm'de din adamlarının dünyevîleşme tezahürlerinden biri

⁵⁸ er-Ra'd 13/40; el-Ankebût 29/18; el-Mâide 3/67; el-A'râf 7/79, 93; en-Nahl 16/35; el-Hicr 15/94; el-Cin 72/20-23.

⁵⁹ ez-Zümer 39/62; el-Mü'min 40/62.

⁶⁰ en-Necm 53/36-37; el-A'lâ 87/14, 19.

⁶¹ Celâleddin Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr* (Beirut: Dâru'l-Fikr, trs), 8/489.

⁶² el-Hadîd 57/26.

⁶³ el-Bakara 2/53, 87; el-En'âm 6/91, 154; Hüd 11/110; el-İsrâ 17/2; el-Mü'minûn 23/49; el-Furkân 25/35; el-Kasas 28/43; es-Secde 32/23; Fussilet 41/45.

⁶⁴ el-Bakara 2/87; Âl-i İmrân 3/48; en-Nisâ 4/46; el-Mâide 5/110; Meryem 19/30.

⁶⁵ el-İsrâ 17/55; el-A'râf 7/163.

⁶⁶ el-Bakara 2/113, 146; Âl-i İmrân 3/78; el-Mâide 5/13, 41.

⁶⁷ el-Ahzâb 33/40; Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, "Menâkıb", 18.

olarak gösterilen vahyi çeşitli yollarla tahrif etme tutumuyla da karşılaşmıştır. Nitekim Yahudi ve Hıristiyan din adamları, Allah'ın kendilerine indirdiği kitaplarda yer alan hakikati reddederek gereğini yapmamışlar ve kendilerine gönderilecek olan son peygamber Hz. Muhammed'e inanacaklarına dair söz vermelerine ve apaçık bir şekilde bilmelerine rağmen inkâr etmişlerdir. Böylece dünyevî emelleri nedeniyle en başta kendi kitaplarında bulunan gerçeği tahrif etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de Ehl-i kitabın Hz. Peygamber'in nübüvvetini kabul etmemeleri hususunda; "*Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Peygamberi) kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Yine de içlerinden bir grup bile bile gerçeği saklıyorlar.*" denilmektedir.⁶⁸ Bu din adamlarının Hz. Muhammed'in peygamberliğini göz göre göre inkâr yoluna sapmalarının altında yatan temel neden onların bilgi eksikliği ya da kendilerine bu durumun gerçekçi gelmemesi değil, dünyevî menfaatlerine ve hâkimiyetlerine zarar gelmesinden korkmalarıdır.⁶⁹

Din adamlarının Allah'ın sözünü tahrif etmeleri ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de bir diğer örnek ise Bakara Sûresi 75. âyette karşımıza çıkmaktadır. Âyette "*Şimdi (ey müminler!) onların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa onlardan bir zümre, Allah'ın kelâmını işitirler; sonra o kelâmı iyice anlamış olmalarına rağmen yine de bile bile onu tahrif ederlerdi.*" denilmektedir. Âyette özellikle "...onlardan bir zümre" ifadesiyle Yahudi din adamları kastedilmektedir. Burada da tamamen dünyalık kaygılarla hareket eden Yahudi din adamlarının Tevrat'ı kasten tahrif ettikleri ifade edilmektedir. Yahudi din adamlarının tahrifinin niteliği hususunda genel kabul gören yaklaşım, orijinal Tevrat nüshasının hem metnini hem de lafzını değiştirip bozdukları yönündedir.⁷⁰

Bu minvalde tahrif hususu ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ifadelerle bakıldığında bu sapkınlığın din adamlarının dünyevî ihtiras ve makam kaygılarından zuhur ettiği ve kısa dünya hayatında buldukları konumun sağladığı imkânların aldaticılığıyla hak ve hakikati tahrif ettikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca tahrif hususunda Kur'ân-ı Kerîm'in bu ikazları Allah'ın kelâmını hangi maksatla olursa olsun lafzen veya anlam açısından tahrif etmenin çok ağır bir cürüm olduğunu vurgulamaktadır.

1.2.4. Hakkı Batılla Karıştırmak

Dünyevî amaçları uğruna din adamlarının başvurdukları bir başka yanlış yol, hakikat ile bâtil olanı karıştırarak inananları yanıltmak ve zihinlerini karıştırarak doğru yerine kendilerine tabi olmalarını sağlamaktır. Nitekim Âl-i İmrân Sûresi 70 ve 71. âyetlerde bu yanlış tutum eleştirilmiş ve şöyle

⁶⁸ el-Bakara 2/146.

⁶⁹ Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, 1/205.

⁷⁰ İbn Atıyye, *Muharrerü'l-vecîz*, 1/167; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 3/134-135.

buyurulmuştur: “*Ey Ehl-i kitap! (Gerçeği) görüp durduğunuz halde niçin Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz? Ey Ehl-i kitap! Neden hakkı bâtul ile karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?*”⁷¹

Yüce Allah'ın bu hitabıyla Ehl-i kitap din adamlarının hakikate vakıf olmalarına rağmen bunu inkâr etmeleri ve gerçek olan ile yalan yanlış bilgileri birbirine karıştırmak suretiyle kasten hakikati gizlemeleri eleştirilmektedir. Bu noktada gerçeği bâtulla karıştırma eyleminin ne olduğu konusunda değişik yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunların, Tevrat'ı tahrif etme yoluyla kendi uydurduklarını ilâhî vahye karıştırmak, Tevrat'ta Hz. Muhammed ile alâkalı zikredilen açık ve kapalı âyetleri birbirine karıştırıp zihnî bir karışıklık ortaya çıkarmak, Mü'minlerin içine şüphe düşürmek niyetiyle sabah İslâm'a girdiklerini, akşam olunca da İslâm'dan çıktıklarını açıklamak ve “Muhammed, Mûsâ'nın hak peygamber olduğunu itiraf ediyor; Tevrat da Mûsâ şeriatının nesh edilemeyeceğini bildiriyor” şeklinde istidlâllerle zihinleri bulandırmak olduğu müfessirler tarafından ifade edilmiştir.⁷²

Sonuç olarak bu eylemlerin tamamının hakikate muhalif ve Allah'ın emrinin aksine bir tavır olduğu apaçıktır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Ehl-i kitap din adamlarının Tevrat ve İncil'deki ilahî emirleri uygulamadıkları ve kendi kitaplarında yer almasına rağmen işlerine gelmeyen hükümleri görmezden geldikleri şöyle ifade edilmiştir;

“*De ki: “Ey Ehl-i kitap! Siz Tevrat'ı, İncil'i ve rabbinizden size indirileni (Kur'ân'ı) doğru dürüst uygulamadıkça tuttuğunuz yol yol değildir. Rabbinden sana indirilen, onlardan birçoğunun azgınlığını ve inkârcılığını kuşkusuz arttıracaktır. Kâfirler topluluğu yüzünden üzülme.*”⁷³

Görüldüğü üzere Ehl-i kitap din adamlarının kendilerine indirilen Allah kelamının gereklerini yerine getirmedikleri sürece takip ettikleri yolun sonu hüsrana olacaktır. Burada değinilmesi gereken bir diğer husus Kur'ân-ı Kerim'in hükümleri noktasında Müslüman din adamlarının durumudur. Çünkü âyetteki Ehl-i kitap din adamlarının vahiy mahsulü olan ilâhî kitaplarının tüm hükümlerini eksiksiz cari kılmamalarına yönelik eleştiri aynı zamanda Müslüman din adamlarını da doğrudan ilgilendirmektedir.

1.2.5. İnsanların Mallarını Haksız Yere Yemek

Din adamlarının dünyevîleşme noktasında mensubu oldukları dinin inananlarına karşı çeşitli yanlış uygulamalara yöneldikleri ve dini istismar ederek kazanç kapısı haline getirdikleri Kur'ân-ı Kerim'de net bir şekilde ifade edilmiştir. Bu hususu açıkça ortaya koyan Tevbe Süresi 34 ve 35.

⁷¹ Âl-i İmrân 3/70-71.

⁷² İbn Atıyye, *Muharrerü'l-vecîz*, 1/452-453; Taberî, *Camî'u'l-beyân*, 3/310; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 8/92-93.

⁷³ el-Mâide 5/68.

âyetler şöyledir:

“Ey iman edenler! Bilin ki Yahudi din bilginlerinin ve Hıristiyan din adamlarının birçoğu halkın mallarını haksızlıkla yerler ve Allah yolundan alıkoyarlar. Altın gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanları elem veren bir azapla müjdele! O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılıp onların alınları, böğürleri ve sırtları dağlanacak: İşte yalnız kendiniz için toplayıp sakladıklarınız; tadın şimdi biriktirip sakladıklarınızı!”⁷⁴

Âyette ‘halkın mallarını haksızlıkla yeme’ ifadesi kapsamında Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının birden çok yöntemi bulunmaktadır. Nitekim Yahudi ve Hıristiyan din adamları ellerindeki ilahî kitaba dayanmayan fetvalar verme, ilâhî kitapta değişiklik yapıp tahrif etme, çeşitli dinî nitelikli hizmetlerde veya mahkemede rüşvet alma, günah çıkarma karşılığında bir getiri elde etme, Allah katında duaların kabulüne aracı olacağı izlenimi vererek bağış ve hediye alma, sosyal nitelikli dinî faaliyetlerde paralı uygulamalar ihdas etme gibi yollarla toplumun mallarına haksız yere el koymuşlar, toplumun dine olan yaklaşımlarını zedelemişlerdir.⁷⁵ Üstelik din adamlarının bu gayri meşru eylemleri sonucunda insanları Allah yolundan alıkoydukları da âyette ifade edilerek şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Yüce Allah, din adamlığı vazifesini suistimal ederek buldukları makamı şahsi çıkar sağlamak için kullanan Ehl-i kitap din adamlarının bu eylemlerinin karşılığının acı verici bir azap olduğunu bildirmektedir.

2. Kur’ân-ı Kerîm’in İkazları

Kur’ân-ı Kerîm’de hem din adamları hem de toplum dünyevîleşme hususunda uyarılmıştır. Bazı din adamları din yolunda doğru eylemleri nedeniyle övülmüş ve onlarla ilgili haddi aşan yanlış tutum ve davranışlarda bulunulmaması hususunda insanlar ikaz edilmiştir. Ayrıca tebliğ ve irşad vazifesi hususunda peygamberlerin herhangi bir maddi karşılık beklemeyen tutumları örnek olarak gösterilmiştir.

2.1. Peygamberler Ücret İstememişlerdir

Görev ve sorumlulukları nedeniyle din adamları toplum içerisinde imtiyazlı ve önemli bir konuma sahip olmakta, toplumları yönlendirme noktasında etkin bir rol oynamaktadırlar. Ancak din adamlarının görevleri düşünüldüğünde en mühim vazifelerinin toplumu hakka çağırma yönünde tebliğde bulunmaları olduğu görülecektir. Tebliğ görevinin en üst düzey temsilcileri olan peygamberler gibi bu görevi karşılıksız yerine getirmesi

⁷⁴ et-Tevbe 9/34.

⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 10/117; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2/224; Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîrü'l-Menâr* (Kahire, 1353), 10/395-402; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422), 5/37.

din adamlığı sorumluluğuna uygun düşen bir durumdur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de pek çok âyette peygamberlerin temel görevleri olan tebliğ ve irşad için herhangi bir ücret istemedikleri ve sadece karşılığını Allah'tan bekleyerek bu vazifeleri ifa ettikleri görülmektedir.⁷⁶

Konuyla ilgili Hûd Sûresi 29. âyet kronolojik açıdan önem arz etmektedir. Kavminin servet ve dünyalığa kapılmış önde gelenleri Hz. Nûh'un peygamberliğini kullanmak suretiyle mal, mülk ve şöhret sahibi olmak istediğini, bu yolla kavmi içerisinde üstünlük elde etmeye çalıştığını iddia etmişlerdi. Âyette Hz. Nûh para, makam veya başka bir karşılık beklemediğini ve böyle bir amacının olmadığını belirtmiştir. Hz. Nûh kavmine bu hususu,

*“Ey kavimim! Buna karşı ben sizden herhangi bir mal da istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a âittir. Ben o iman edenleri (teklifinize uyararak) kovacak da değilim. Çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizin bilgisizce davranan bir toplum olduğunuzu görüyorum.”*⁷⁷ şeklinde ifade etmiştir.

Allah'ın buyruklarını hiçbir karşılık beklemeden insanlara ulaştırmak peygamberlerin vazifelerini yapmalarında büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Hz. Nûh'tan sonra gelen her peygambere yaptığı görev karşılığında kavminden herhangi bir beklentisinin olmadığını onlara bildirmesi emredilmiştir.⁷⁸ Bu bağlamda Şuarâ Sûresinde Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Lût ve Hz. Şu'ayb'ın kendi kavimlerine hitaben söyledikleri, *“Bunun için sizden bir karşılık beklemiyorum. Benim ecrimi vermek yalnız âlemlerin rabbine aittir.”*⁷⁹ ifadeleri dikkat çekicidir. Bu hususta Hz. Peygamber'e de Allah tarafından bu yönde beyanda bulunması emredilmektedir. Bu örneklerden birisi Sâd Sûresi 86. âyettir. İlgili âyette Hz. Peygambere hitaben, *“(Resûlüm!) De ki: Bundan (tebliğ görevinden) dolayı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Ben kendiliğinden yükümlülük altına girenlerden değilim.”* denilmektedir. Yine benzer bir hitap Furkân Sûresi 57. âyette görülmektedir: *“De ki: Bu görevimden dolayı, dileyenin Rabbine giden bir yol izlemesi dışında, sizden bir karşılık istemiyorum.”* Bu âyetlerden Hz. Peygamber'in tebliğ vazifesi karşılığında hiçbir menfaat beklemediği ve tek gayesinin insanların doğru yola, hidayete erişmeleri olduğu açıkça görülmektedir.

Tüm bu hususlar ışığında din adamlarının ilk ve öncelikli örnek almaları gereken kişiler, Allah'ın tebliğ vazifesiyle gönderdiği peygamberlerdir. Din

⁷⁶ el-En'âm 6/90; Yûnus 10/72; Hûd 11/29, 51; Yûsuf 12/104; el-Mü'minûn 23/72; el-Furkân 25/57; eş-Şuarâ 26/109, 127, 145, 164, 180; Sebe' 34/47; Yâsîn 36/21; eş-Şûrâ 42/23.

⁷⁷ Hûd 11/29.

⁷⁸ Kur'an Yolu Tefsiri, 3/165.

⁷⁹ eş-Şuarâ 26/109, 127, 145, 164, 180.

adamlarının tebliğ vazifesi açısından peygamberlerin görevlerinden birini ifa eden bir zümre olduğu düşünüldüğünde onların herhangi bir karşılık beklemezsizin hakkı insanlara ulaştırmaları ve hiçbir menfaat, makam, mevki veya ücret karşılığında hak yoldan sapmamaları gerekmekte ve beklenmektedir.

2.2. Din Adamları Rab Edinilmemelidir

Yüce Allah gönderdiği elçilerle kullarının tevhid akidesine bağlı kalmalarını istemiştir. Kur’ân-ı Kerîm’in temel mesajı da yine tevhid merkezlidir. Tevhid akidesi doğrultusunda Allah kendisinden başka bir şeyin rab veya ilâh edinilmesini kesin bir şekilde yasaklamış ve tek bir yaratıcı olarak sadece kendisine kulluk edilmesini emretmiştir. İlâhî kaynaklı dinlerin ve bu dinlere mensup din adamlarının temel hedefi de yine tevhid yani Allah’tan başka ilâh olmadığı inancının insanlar arasında yerleşmesini sağlamaktır. Ancak Kur’ân’ı Kerîm’in nüzulünden önceki dönemden itibaren Yahudi ve Hıristiyan din adamları muhafaza etmeleri gereken tevhid inancını bozmuşlar ve tahrif etmişlerdir.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de tevhid akidesinin tahrifi ile ilgili çeşitli uyarılarda ve ikazlarda bulunmuştur. Tevbe Sûresi 30 ve 31. âyetlerdeki ikaz hem tevhid akidesi açısından hem de bu tahrife sebep olan Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının eleştirilmesi açısından dikkat çekicidir. Ayrıca bu şiddetli ikazdan Yahudilik ve Hıristiyanlığa inananlar da nasibini almıştır. Söz konusu âyetlerde öncelikle Yahudilerin Hz. Uzeyr’in, Hıristiyanların ise Hz. İsa’nın Allah’ın oğlu olduğu iddiasını dillendirdikleri, bu sözlerinin gerçek dışı ve önceki inkârcıların sözlerine benzer olduğu ifade edilmektedir. Devamında hem Yahudilerin hem de Hıristiyanların Allah’tan başka din adamlarını rab edinmeleri ve Hıristiyanların özellikle Hz. İsa’yı ilahlaştırılmaları eleştirilmiştir. 31. âyette bir diğer ikaz ve eleştiri konusu ise Yahudi ve Hıristiyanların tek bir Tanrı’ya kulluk etmekle emrolunmalarına rağmen böyle bir tahrif yoluna düşmüş olmalarıdır. Son olarak âyetin hitamında Yüce Allah’ın yakıştırılan tüm eş ve ortaklardan münezzeh olduğu ve tevhid akidesi yeniden vurgulanmıştır.⁸⁰

Müfessirler, din adamlarının rab edinilmesini, inananların din adamları tarafından kendi istek ve hevalarına göre yanlış yollara yönlendirilmesi şeklinde açıklamışlardır. Bu noktada Hz. Peygamber’in bu âyet hakkında Adî b. Hâtim’e yaptığı şu açıklama konuya açıklık getirmektedir:

- “Ey Allah rasulü! Biz onlara kulluk etmiyorduk ki!”
- “Peki, onlar size istediklerini helâl, istediklerini haram kılıyorlar ve siz de onlara uyuyor değil miydiniz?”
- “Evet!”

⁸⁰ et-Tevbe 9/31.

– “İşte burada söylenen de odur.”⁸¹

Bu açıklamada Hz. Peygamber âyetteki rab edinme ifadesinden din adamlarına kulluk etmenin kastedilmediğini ancak din adamlarının helal ve haram kılma yetkisini kendilerinde gördüklerini ve diğer inananların da onlara uyduklarını belirtmiştir. Unutulmamalıdır ki Din hususunda mutlak şâri' yani hüküm koyma yetkisinin mutlak sahibi Yüce Allah'tır. Bu hususta Allah tarafından belirlenen bir hükmün Peygamberler dışında hiçbir din adamı tarafından değiştirilmesi kabul edilemez. Hz. Peygamber söz konusu açıklamasında da bu noktaya dikkat çekmiştir.

Din adamlarının ilahlaştırılması hususunun Yahudilikten ziyade Hıristiyanlık'ta daha fazla olduğu görülmektedir. Bu noktada rahiplerin konumunu sağlama alan kutsal ruhbanlık sakramenti oluşturulmuştur. Bu sakrament Hıristiyan tebliğinin Hz. İsa tarafından havârilere verilmesi alışkanlığına kadar götürülmektedir. Bu kabule göre kilisenin başı sayılan Mesih görevlerini havârilere, havâriiler de din adamlarına aktarmaktadır. Ancak din adamlarının bu konumu hususunda Hıristiyan âleminde kabul gören ortak bir yaklaşım günümüzde bulunmamaktadır. Bazı kiliseler ibadet için din adamlarına ihtiyaç olmadığını söylerken, kiliselerin çoğu din adamlarını kilisenin varlığı için zorunlu saymaktadır. Katolik ve Ortodoks kiliselerine göre din adamlarının görevleri ve hiyerarşisi ilk havâriilerden günümüze kadar değiştirilmeden gelmiştir.⁸² Kur'ân-ı Kerim'de ruhbanlığın esasında Hıristiyanlık'ta bulunmayıp sonradan ihdas edildiği ve Allah'ın rızasını kazanmak için bazı Hıristiyanlarca başlatılan bu hareketin gereğinin de tam anlamıyla yerine getirilmediği belirtilmiştir.⁸³

Sonuç olarak din adamlarının ilâhî otorite konumunda gösterilmesi ve kutsallaştırılması tevhid akidesi açısından kabul edilemez bir durumdur. Kur'ân-ı Kerim'de onlarca âyette Allahtan başka ilah olmadığı hususu ifade edilmiştir. Ayrıca şirkin çok büyük bir günah ve iftira olduğu ve diğer günahların aksine asla bağışlanmayacağı belirtilmiştir.⁸⁴ Resûlullah (s.a.s.) da tevhid akidesi noktasında birçok kez ashâbına uyarıda bulunmuştur. Bir keresinde ashâbına,

“Size en büyük günahın ne olduğunu söyleyeyim mi?” diye sormuş, ashâbın “Evet, buyur ey Allah'ın Resûlü!” demesi üzerine Resûlullah, “Allah'a ortak koşmak ve anaya babaya saygısızlık etmektir...” buyurmuştur.⁸⁵

⁸¹ Zemaşşerî, *Keşşâf*, 2/149; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 16/37.

⁸² Mehmet Aydın, “Hıristiyanlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/348-353.

⁸³ el-Hadîd 57/27; Mustafa Sinanoğlu, “Hıristiyanlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/364-368; *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 2/759-761.

⁸⁴ en-Nisâ 4/48.

⁸⁵ Buhârî, *el-Câmi 'u's-sahîh*, “Edeb”, 6.

2.3. Övülen Din Adamları

Kur'ân-ı Kerim'de, hakikati gizlemeleri, gerçeği bilmelerine rağmen onunla amel etmemeleri, kutsal kitaplardaki âyetleri tahrif etmeleri gibi hususlarda eleştirilen⁸⁶ Ehl-i kitabın tamamının aynı durumda olmadığı, Yahudi ve Hıristiyan din adamlarından ve inananlarından övgüye mazhar kişilerin bulunduğu da haber verilmektedir. Âl-i İmrân Sûresi 113. âyette bu hususa değinilmiş ve geceleri secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okuyup duran Ehl-i kitaptan bir topluluğun bulunduğu ifade edilmiştir.⁸⁷ Âyette zikredilen topluluğun, hakkı gözeten, doğru davranan ve adaleti yerine getiren müstakim bir topluluk olduğu ve Allah'ın dini üzere dosdoğru yürüyen Ehl-i kitaptan kimselerden oluştuğu belirtilmiştir.⁸⁸ Elmalılı bu âyet ve devamındaki âyetlerde kastedilen kişilerin Âl-i İmrân Sûresi 110. âyette geçen "...içlerinde inananlar da var, fakat çoğu yoldan çıkmıştır" ifadesinde yer alan Ehl-i kitap arasındaki inananlar zümresine yönelik bir açıklama mahiyetinde olduğu düşüncesindedir.⁸⁹

Yine Âl-i İmrân Sûresi'nde yer alan bir başka âyette din adamları çeşitli nitelikleri dolayısıyla Allah tarafından övülmektedirler. Söz konusu 146. âyette geçen *ribbiyyûn* kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de din adamları anlamında kullanılan *rabbânî* kelimesiyle eş anlamda kullanılmıştır. Burada din adamlarının övgüye mazhar olmalarını sağlayan eylemleri ile tabi oldukları peygamberleriyle türlü sıkıntıları göze alıp yılmadan usanmadan sabırla savaşmaları ve mücadele etmeleri zikredilmiştir.⁹⁰ Rivayete göre İslâm'ı seçtiği için Mekke'de putperestlerin fizikî baskılarına maruz kalan Habbâb b. el-Eret'in de aralarında bulunduğu birkaç sahâbî Hz. Peygamber'e gelip,

*"(Bu zulümden kurtulmamız için) Allah'ın yardımını istemeyecek misin? Bizim için O'na dua etmeyecek misin?" diyerek yakınmışlardı. O esnada cübbesini yastık yaparak Kâbe'nin duvarına dayanmış, dinlenmekte olan Resûlullah bunları duyunca bir anda mübarek yüzleri kızarıverdi ve onlara: Geçmiş ümmetler içinde öyle kimseler vardı ki, kemiklerinin üstündeki et ve siniri demir tarak ile taranırdı da bu (işkence) onu dininden çeviremezdi. Yine başının tam ortasına bir testere konulur, başı ikiye bölünürdü de, bu (işkence) onu dininden döndüremezdi."*⁹¹ şeklinde telkinde bulundu.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah tarafından övülen din adamlarının bir diğer örneğini Mâide Sûresi 82-83. âyetlerde görmekteyiz. Burada iman edenlerin en şedîd düşmanları olarak belirtilen Yahudi ve müşriklerin aksine

⁸⁶ Âl-i İmrân 3/98;en-Nisâ 4/171; el-Mâide 5/15.

⁸⁷ Âl-i İmrân 3/113.

⁸⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-tenvîr*, 4/58.

⁸⁹ Elmalılı, *Hak Dini-Kur'an Dili*, 2/1160.

⁹⁰ Âl-i İmrân 3/146.

⁹¹ Buhârî, *el-Câmi'u 'ş-sahîh*, "Menâkıbü'l-ensâr", 29.

Hıristiyanlar, özellikle de içlerindeki kıssîs ve ruhbanlar yani Hıristiyan din adamları, inanıp iman edenlere gösterdikleri sevgi ve yakınlık nedeniyle övülmektedir. Ayrıca Hıristiyanların bu yakınlığını temin eden sebebin insaf ehli olan ve büyüklenip kibirlenmeyen bu din adamları olduğu ifade edilmektedir.⁹² Diğer yandan iman edenlere en şedîd düşmanların Yahudi ve müşrikler olmasının arkasında yatan sebep olarak yine dünyaya olan aşırı ihtirasın bulunduğu zikredilmektedir. Mâide Sûresi 83. âyette ise övgüye layık görülen bu Hıristiyan din adamlarının Kur'ân-ı Kerim'i dinlediklerinde hakikate dair bilgi sahibi olmaları nedeniyle ağladıkları ve “*Rabbimiz! İman ettik, bizi hakka şahitlik edenlerle beraber yaz.*” şeklinde dua ettikleri ifade edilmiştir.

Hıristiyan din adamlarının inananlara karşı yakın tutumları ve kibir göstermemeleri nedeniyle methedildiği bu âyetlerin Habeş Necâsîsi Ashame ve çevresindeki insaf sahibi Hıristiyanlar hakkında indiği rivayet edilmektedir. Buna göre hükümdar Habeşistan'a göç eden Müslümanları dinlemek üzere ileri gelen din bilginlerini ve rahipleri de çağırmişti. Necâşi “Sizin kitabınızda Hz. Meryem'den söz ediliyor mu?” diye sorunca Müslümanlar onun adıyla bir sûre bulunduğunu ifade edip Kur'ân'dan bazı bölümleri okudular. Okunanlar orada bulunan samimi inanç sahibi Hıristiyanları duygulandırdı ve onları ağlattı. Tefsirlerde, hükümdarın Hz. Peygamber'e gönderdiği bir heyetin ve Resûlullah zamanında Medine'ye gelen başka Hıristiyan grupların Kur'ân-ı Kerim'i dinlerken dinî bir coşku ile ağladıklarına dair rivayetler de bulunmaktadır.⁹³

Din adamlarının övülmesi ile ilgili olarak İbn Kesir'in tefsirinde Hz. Peygamber'e izafe edilen bir rivayette İbn Mes'ûd şöyle demiştir: “*Peygamber bana*

-Ey İbn Mes'ûd, dedi.

-Buyur, ey Allah'ın Elçisi, dedim.

-“İsrailoğullarının yetmiş iki fırkaya ayrıldığını bildin mi? dedi, onlardan yalnız üç fırka kurtuldu. Bir fırka Meryem oğlu İsa'dan sonra kralların, zorbarların karşısına dikildiler; Allah'ın dinine Meryem oğlu İsa'nın dinine çağırıldılar. Zorbarlarla savaştılar; öldürüldüler. Bunlar sabrederek kurtuldular. Sonra başka bir fırka kalktı, savaştıkları güçleri olmayan bir fırka, kralların ve zorbarların arasında insanları Allah'ın dinine ve Meryem oğlu İsa'nın dinine çağırıldılar. Bu yüzden öldürüldüler. Hızarlarla kesildiler; ateşte yakıldılar. Bunlar da sabredip kurtuluşa erdiler. Sonra başka bir fırka kalktı, bunların ne savaşmaya ne de adaleti yerine getirmeye güçleri yoktu. Dağlara çekildiler, kendilerini ibadete, ruhbanlığa verdiler. İşte Yüce Allah'ın 'icat ettikleri ruhbanlığı biz

⁹² el-Mâide 5/82, 83.

⁹³ Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî Himyerî, *Tefsîru Abdürrezzâk* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419), 2/19; Taberî, *Camîu'l-beyân*, 7/1-6.

*onlara yazmamıştık, yalnız Allah'ın rızasını kazanmak için kendiliğinden uyguladılar*⁹⁴ *sözüyle ifade ettiği hadise budur.*⁹⁵

SONUÇ

Allah kullarının kendisinden başkasına kulluk etmemelerini ve tevhid akidesine sarılmalarını istemiştir. Peygamberler bu tevhid mücadelesinin baş aktörleri olmuşlar, din adamları ise onların varisleri olarak kabul edilmişlerdir. Ancak Allah yolunda mücadele eden din adamları olduğu gibi dünyanın geçici heves ve menfaatlerine kapılarak hem âhiretini hem de dünyasını heba eden din adamları da ortaya çıkmıştır. Üstelik bu durum geçmişten günümüze süre geldiği şekilde gelecekte de devam edecektir. Kur'an-ı Kerim'de din adamlarını doğru yoldan ayıran en önemli sebebin dünyevîleşmekten ileri geldiği görülmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de pek çok âyette din adamlarının farklı dünyevîleşme tezahürleri gösterilmekte ve çeşitli ikazlarda bulunmaktadır. Bu ikazların öncelikli muhatabı din adamları olduğu gibi aynı zamanda da toplumun ve inananların bizatihi kendisidir. Dünyevîleşmenin en tehlikeli olanı ise din adamlarının dünyevîleşmesidir.

Din adamlarının dünyevîleşmesi dinî alanı tahrif ve istismar etmeleri, konumlarını kullanmaları, bir kısmının ne yaparlarsa yapsınlar başlanacaklarına dair olan inançları ve en önemlisi kendilerinin yanında toplumun ve gelecek nesillerin dinî alanla ilgili başına zarar vermeleri nedeniyle en büyük hasara neden olmaktadır. Bu noktada dünyevîleşme olgusunun zararlarının fertten topluma doğru yayılarak en fazla tahribata yol açmasına neden olan zümre oldukları için dünyevîleşmekten en çok sakınması gereken kişiler din adamları olmalıdır. Bu sebeple din adamlarının, mensubu oldukları dinin temel umdelerine tam olarak inanmaları, söz konusu dinin hükümlerini tereddütsüz bir şekilde uygulamaları ve dünyevî ihtiras ve arzular karşısında müteyakkız olmaları gerekmektedir.

Diğer yandan Kur'an-ı Kerim'de din adamlarının menfi olarak zikredildiği ve kınandığı âyetlerin büyük çoğunluğunun Ehl-i kitap din adamları ile ilgili olması Müslüman din adamlarını bu uyarı ve ikazlar kapsamından çıkarmamaktadır. Kur'an-ı Kerim'in muhatabı tüm insanlar olmakla birlikte öncelikle Müslümanlardır. Dolayısıyla bu husus sadece Ehl-i kitap din adamlarına has bir durum olarak değerlendirilmemelidir. Günümüzde Müslüman din adamları başta olmak üzere tüm din adamlarına önemli bir uyarı niteliği taşınmalıdır.

⁹⁴ el-Hadîd 57/27.

⁹⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, 4/216.

KAYNAKÇA

- Aydın, Mehmet. “Hıristiyanlık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/348-353. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2010.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi`u`ş-sahîh*. thk. Muhammed Zühreir b. Nasr. 7 Cilt. Dâru Tavki`n-Necât, 1422.
- Cilacı, Osman. “Havâri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/513-516. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş`as es-Sicistânî. *es-Sünen*. 1951.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini-Kur`an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.
- Himyerî, Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi` es-San`ânî. *Tefsîru Abdürrezzâk*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru`l-Kütübi`l-İlmiyye, 1419.
- İbn Âşûr, Muhammed b. Tâhîr. *et-Tahrîr ve`l-tenvîr*. 12 Cilt. Tunus: Dâru`l-Tunusiyye, 1984.
- İbn Atyıye, Ebu Muhammed Abdülhak b. Galib. *el-Muharrerü`l-vecîz fî tefsîri`l-kitabi`l-`azîz*. ed. Abdusselam Abduşşafi Muhammed. Beyrut: 1413.
- İbn Kesîr, Ebû`l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. *Tefsîru`l-Kur`ânî`l-Azîm*. thk. Seyid Muhammed Seyid. Kahire: 2005.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâvûd. 5 Cilt. Beyrut: Dâru`r-risâleti`l-âlemiyye, 2009.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü`l-`Arab*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, trs.
- İsfahânî, Râgîb. *el-Müfredât*. thk. Safvan Adnan Davûdî. Şam: Dâru`l-Kalem, 2009.
- Karagöz, İsmail. *Kur`an`da Zikir Kavramı ve Allah`ı Zikir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2002.
- Karlı, İbrahim H. *Kutsal Kitaplara Göre: Din Adamı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013.
- Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi` li-ahkâmi`l-Kur`ân*. thk. Ebu İshak İbrahim. Kahire: 1386.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli`l-Kur`ân*. Beyrut: Dâru`ş-Şuruk, 2003.
- Mevdûdî, Ebû`l-A`lâ. *Tefhîmu`l-Kur`ân*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. ed. Muhammed Fuâd Abdülbâki, 1955.

Öz, Mustafa. “Humus”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/369-370. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Öz, Mustafa. “Niyâbet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/164-165. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Râzî, Fahreddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübil-İlmiyye, 1990.

Reşîd Rıza, Muhammed. *Tefsîrü'l-Menâr*. Kahire: 1353.

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed. *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, 1422.

Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'ân*. thk. Yâsir b. İbrahim - Guneym b. Abbas. Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1997.

Sinanoğlu, Mustafa. “Hristiyanlık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 364-368. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Süyûtî, Celâleddin. *ed-Dürrü'l Mensûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, trs.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Camîu'l-beyân*. ed. Mahmud Muhammed Şakir - Ahmed Muhamed Şakir. Kahire: 1955.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. *es-Sünen*. 5 Cilt. Mısır: Mektebetü Mustafâ el-Bâb el-Halebî, trs.

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2009.

Hayrettin Karaman vd. *Kur'ân Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012.

Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer. *Kur'ân-ı Kerim Meâli*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988.